

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

Златко Н. Јурић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

УДК 821.163.41.09-14:398
DOI 10.7251/FIL1307358J

НЕИЗОСТАВНИ ТЕКСТОВИ НАДЕ МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ О СРЕДЊОВЈЕКОВНОЈ И НАРОДНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Милошевић Ђорђевић, Нада (2011), *Радост препознавања*, Нови Сад: Матица српска.

Књига Наде Милошевић Ђорђевић *Радост препознавања* садржи избор раније објављених радова, у редакцији ауторке, хронолошки уврштених по епском и историјском реду збивања, а које повезују мотиви и основне идејне тезе. У Завршним напоменама (234–235) ауторка наводи да је изоставила уопштене уводе и одређене сегменте, да би се избјегла понављања. Неки од уврштених радова дјелимично су допуњени, а неки су сачињени од два раније објављена текста, која су за предмет проучавања имала исту или сличну идеју. Наведени су и првобитни наслови текстова, као и публикације у којима су објављени.

Стручни радови у књизи *Радост препознавања* подијељени су у двије тематске цјелине: *Немањићи и Косово и после*. Књига, такође, има уобичајени *Увод* и селективни библиографски списак извора и литературе. Изабрани радови су објављивани у размаку од 1987, „Народно предање о Светом Сави и српска средњовековна писана реч“, до 2004, када је објављен рад „Историја као поезија у песмама о Косовском боју“. Наведен је и рад који је дјелимично кориштен у састављању ове књиге, а који је

објављен 1972. године: „Вуково схватање народног предања“.

Као једна од основних поставки којом се баве радови у књизи *Радост препознавања*, како ауторка наводи у *Уводу* (7–9), јесте повезаност српске усмене (народне) и писане (средњовековне) књижевности, односно прожимање епских и црквено-хришћанских поетских нивоа. Наведена корелација анализирана је на основу спољашњих, унутрашњих и асоцијативних чинилаца који потврђују тезу да је наслеђе средњовековне писане српске књижевности – која је, првенствено, сакралног карактера – не само присутно у нашем усменом стваралаштву већ да је доминантно у стварању поетске атмосфере, прије свега у етичности поруке, вјерности отачаству и имену, те предвиђености за *царство небеско*, за које се, у епској пјесми, предвиђелио и кнез Лазар.

У књизи *Радост препознавања* укаzano је на елементе који чине унутрашњу структуру, граде композицију и који, на изражајном плану, српску усмену поезију, прије свега епску, повезују са средњовековном писаном књижевношћу. То је нарочито присутно у пјесмама с

косовским темама, које су настајале непосредно послје Косовског боја и које су преношене (интерпретиране и допјеване) за вријеме турског ропства (зулума).

Нада Милошевић Ђорђевић указала је и на поетска својства која потврђују тезу о древности српске епске поезије, која надограђује нашу средњовјековну културну баштину и даје допринос његовању и очувању идентитета српског народа.

Први тематски дио књиге, *Немањићи*, обухвата радове који се баве проучавањем стварног и митског представљања Стефана Немање и Светог Саве у средњовјековном књижевном стваралаштву и народној књижевности, те посматрање рефлексије мотива „краја српског царства“ у *Пјеванији* Симе Милутиновића и упоређивање са *Житијем цара Уроша* патријарха Пајсија. Први дио књиге завршава се радом „Света Гора и Хиландар у народној епској поезији“, који се бави посматрањем мотива двају духовних центара у нашој епској пјесми, духовних свјетионика који представљају парадигму и симбол вјерског и националног континуитета. Нада Милошевић Ђорђевић истиче да су ове светиње значајне у периоду успона српских средњовјековних држава, до њиховог пада, „али и у вековима под турским ропством, Света Гора и Хиландар остали су знамен и ослонац српског духовног постојања“ (117).

У тексту „Стефан Немања у српској народној књижевности“ ауторка указује на значај који је имао велики жупан Немања у српској средњовјековној држави и рефлексије историјских чињеница, преношене у усменој традицији и модификоване у књижевне обрасце, који су произвели нове вриједности. Глорификација националних личности створила је поетске форме које представљају једно од обиљежја нашег народног књижевног стваралаштва.

Заступљеност Немањића, Стефана и Светог Саве, у српској усменој књижевности, као вертикала етичких и естетичких образаца, једна је од основних поставки радова првог дијела књиге *Радост препознавања*. Резултат проучавања повезаности писане и усмене књижевности јесте и указивање на парадигму немањићке и косовске традиције. Нада Милошевић Ђорђевић закључује да, у епској традицији, „једном усвојена епоха као идеал праведности и поштења, као својеврсни златни век, као врхунац херојских и моралних вредности, постаје ванвременска, и може се односити на свако будуће време које је узор“ (33).

У прву тематску цјелину књиге, *Немањићи*, уврштен је и рад „Епске песме 'Средњих времена' о Светом Сави и српска средњовековна књижевност“, у којем се посебно сагледава рефлексија Савиног дјела у народном предању. Проучавајући усмену народну традицију, Нада Милошевић Ђорђевић анализира је и упоредила ранија писања о Светом Сави, међу којима су најзначајнија из пера Андре Гавриловића, Вида Латковића, Владимира Ђоровића, Војислава Ђурића, Вука Стефановића Караџића, Георгија Острогорског, Димитрија Стевановића, Драгутина Костића, Ивана Божића, Илариона Руварца, Јована Томића, Михаила Динића, Радована Самарџића, Симе Милутиновића Сарајлије, Стојана Новаковића, Уроша Џонића. Такође, кориштена су и средњовјековна житија, Доментијанов *Живот св. Саве и св. Симеона* и Теодосијево *Житије светог Саве* (оба у преводу Лазара Мирковића). Тезу о упечатљивом култу личности Светог Саве у усменом предању, заснованом на његовом патриотизму, политичком утицају и љубави према отаџбини, ауторка поткрепљује и карактеризацијом личности Светог Саве у писму охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, упућеном Све-

том Сави поводом стицања аутокефалности цркве.¹

Упоредњујући писану српску средњовјековну књижевност и усмена предања о Светом Сави, Нада Милошевић Ђорђевић уочава одређену аналогију у поезици ових двију књижевности, насталих у различитом периоду. Она истиче да „поклапања у одређеним тачкама оба система, очигледно су омогућила да се поједини мотиви, мотивске схеме, читави сижее или композиционе структуре, ментални ставови или психолошка становишта преузимају из средњовековне књижевности за предања, и обрнуто“ (41). Ауторка закључује да поклапања мотива и аналогије мотивских склопова између „једне високоразвијене, до крајности усавршене уметности речи, каква је српска средњовековна књижевност“ (59) и српске народне књижевности не би била могућа да није остварен континуитет у поезици и духовном наслеђу, које је преношено с кољена на кољено.

Друга тематска цјелина књиге, *Косово и после*, обухвата радове који се баве српским Косовом, рефлексјама и траговима Косовског боја, који је доминантан мотив у пјесмама косовског круга. Осим наведеног текста, „Историја као поезија“, други дио књиге обухвата још три рада: „Смрт за отачаство (*Косовска легенда и српски средњовековни списи*)“; „Мјесец стаде за горама а Даница на истоку (*Српске народне тужбалице у средњовековним списима о кнезу Лазару и Косовској бици*)“ и „Народна предања о деспоту Стефану (*Или о*

прожимању усменог и писаног у делу Константина Филозофа Живот деспота Стефана Лазаревића)“.

Анализирајући тезе о настанку усмених пјесама о Косовском боју, Нада Милошевић Ђорђевић даје предност становишту да су ове пјесме настале непосредно послје битке.³ За овакво мишљење ауторка наводи усвојене теоријске претпоставке (из упоредне науке о књижевности) о настанку епике у другим културама. Поред тога, овакво становиште заснива се и на примјерима непосредног опјевавања Косовске битке и јунака, те примјерима краћих записа који се поклапају с мотивима из народне пјесме. Такође, наведене су и друге паралеле које потврђују тезу о непосредном настанку епских пјесама о Косовском боју. Нада Милошевић Ђорђевић констатује да, теоријски посматрано, „у време Косовске битке стекли су се сви услови не само за постојање него и за цветање епске поезије“ (139). У прилог наведеној тези указује се на гусларе који су пјевали пригодне пјесме и прије Косовског боја. Као примјер, наводи се Теодосије Хиландарац (XIII вијек) који је, у *Житију светог Саве*, спомињао гусларе који су пјевали за трпезом Стефана Првовенчаног. Ауторка наводи и Нићифора Гргура, византијског писца и историчара, који је записао да је сретао пјеваче јуначких пјесама приликом посјете Стефану Дечанском 1327. године. Указано је и на друге забиљежене примјере настанка и пјевања пјесама, непосредно након историјских догађаја, а наведен је и примјер Вука Стефановића Караџића, који је забиљежио пјесме Филипа Вишњића у којима се пјева о догађајима из Првог српског устанка непосредно након њиховог дешавања.

³ Друго становиште је да су пјесме о Косовском боју настале неколико деценија послје. Као потврда ове тезе узима се и чињеница да се траг о епским пјесмама о Косовском боју веже за писане споменике који датирају око средине XV вијека.

¹ Охридски архиепископ Димитрије Хоматијан у свом писму из 1219. похвално говори о патриотским врлинама Савиним, иако су имали супротстављене ставове у вези са статусом Српске православне цркве. Управо је Свети Сава испословао аутокефалност Српске православне цркве, одвојивши је од духовне јурисдикције Охридске архиепископије и поставши први српски архиепископ.

² Сва истицања у насловима радова су ауторкина.

Нада Милошевић Ђорђевић, у раду „Смрт за отачаство“, упоређујући српску средњовјековну књижевност и епске пјесме о Косовском боју, запажа аналогију начина њиховог настанка: непосредност опјевавања живих догађаја; те извјесна поклапања: динамике, поетске технике, композиције, сижеа. Такође, указује се и на појаву одређених мотива и поетских образаца који указују на континуитет поетског система који се преклапа у средњовјековној и народној књижевности. Ауторка наводи да „књижевност житија и епска народна поезија слажу се пре свега у својој потреби да догађаје прикажу 'истинито', да испричају историју тако да се у њу не сме посумњати“ (145).

У раду „Историја као поезија“ Нада Милошевић Ђорђевић промишља о историјском контексту Косовског боја и указује на поетизовани култ кнеза Лазара, који је један од заступљенијих мотива у српској усменој књижевности. Умјетничка слика је употпуњена Муратовом смрћу и јунаштвом Милоша Обилића. Историјска чињеница је да су у истом боју страдали српски кнез (предводник мање војске која, уз то, води праведнију борбу јер брани своју земљу) и турски султан (на страни јаче силе која себи узима за право да пороби мањи народ). Овакав однос и исход боја, у којем се обје стране посматрају као поражене и побједничке, плодотворан је мотив за настанак епске пјесме. Ауторка закључује да је јуначки подвиг Милоша Обилића „представљао историјску чињени-

цу од прворазредног значаја. Био је, истовремено, и идеални подстицај за епску објективизацију. Она се и остварила у световним делима, чији најснажнији ток није остао изван идеолошких утицаја средњовековне писане књижевности“ (191). Прерастање историјског догађаја у поетску чињеницу исказано је традиционалним обрасцем епске пјесме. Ауторка закључује да „исход битке добија космичко, есхатолошко тумачење и поставља се на вишу оноземаљску лествицу неизбежности. Тако се ублажава овоземаљска одговорност, налази се још један вид оправдања пред поразом“ (215).

Књига *Радост препознавања* Наде Милошевић Ђорђевић садржи обједињене, кориговане текстове који су посвећени проучавању релација писане српске средњовјековне књижевности и усмене епске традиције. Ријеч је о стручним радовима који су од великог значаја проучаваоцима српске књижевности (посебно средњовјековне и народне), од користи су поштоваоцима стваралаштва на српском језику и добар су примјер за тумачење и разумијевање наше књижевности.

Књига *Радост препознавања*, писана стручним и концизним стилем, својом тематиком и унутрашњом структуром значајан је допринос науци о српској књижевности и чита се с нарочитом радошћу.

zlatko.juric.rs@gmail.com